

EVOLUȚII DE ORDIN POLITIC LA NIVELUL NATO ÎN PERIOADA POST RĂZBOI RECE

POLITICAL EVOLUTION AT NATO LEVEL IN THE POST COLD WAR ERA

Gl.bg.dr. Cătălin Tomiță TOMESCU*

Începutul perioadei post Război Rece „sună” cam așa: „Lumea s-a schimbat în mod dramatic. Alianța a avut o esențială contribuție. Popoarele din America de Nord și din întreaga Europa pot acum să se reunească într-o comunitate de valori bazată pe libertate, democrație, drepturile omului și respectarea legilor. Ca și agent al schimbării, sursa de stabilitate și garant indispensabil al securității statelor membre, Alianța noastră va continua să joace un rol cheie în construcția unei Europe noi a ordinii și păcii, o Europă a cooperării și prosperității”¹.

The beginning of the post Cold War era „sounded” like that: „The world has changed dramatically. The Alliance has made an essential contribution. The peoples of North America and the whole of Europe can now join in a community of shared values based on freedom, democracy, human rights and the rule of law. As an agent of change, a source of stability and the indispensable guarantor of its members’ security, our Alliance will continue to play a key role in building a new, lasting order of peace in Europe: a Europe of cooperation and prosperity”².

Cuvinte-cheie: concept strategic; politica ușilor deschise; apărare colectivă; securitate colectivă, securitate prin cooperare; abordare cuprinzătoare.

Keywords: *strategic concept; open doors policy; collective defence; collective security; cooperative security, comprehensive approach.*

Evoluția societății umane, în ultimii o sută de ani, a fost marcată de evenimente politice semnificative, care au „desenat” geopolitica lumii. Între aceste evenimente politice semnificative se remarcă cele două războaie mondiale, dar și evenimentele care au marcat anii 1989-1991, respectiv: destrămarea Tratatului de la Varșovia; destrămarea URSS; unificarea celor două state germane și primul război din Golf, cel care a statuat poziția de lider politico-mondial la nivel global a SUA.

Totodată, aceste evenimente au marcat și evoluția NATO, cea mai puternică organizație politico-militară de pe glob, prin trecerea de la perioada Războiului Rece la perioada post Război Rece. Această evoluție a fost marcată de deciziile politice luate pe timpul întâlnirilor șefilor de state și de guverne (summituri) ale statelor membre. Toate aceste întâlniri au fost mai mult sau mai puțin marcante, dar pentru a veni în sprijinul acestui articol voi avea în vedere summiturile în care au fost aprobate conceptele strategice ale Alianței,

respectiv: Roma – 1991, Washington – 1999, Lisabona – 2010 și, în plus, cel din Țara Galilor din acest an.

În acest context vă propun spre analiză elementele, pe care eu le consider esențiale, în demonstrarea faptului că organizația Nord-Atlantică, în perioada post Război Rece s-a adaptat continuu din punct de vedere politic la realitățile geopolitice regionale și chiar globale. Această evoluție a fost marcată de o multitudine de evenimente și operații militare în care Alianța a fost implicată, dar și de evoluția amenințărilor la adresa statelor membre specifice fenomenului globalizării.

Toate au culminat cu noua stare de fapt cauzată de implicarea Rusiei în evenimentele din Ucraina și de atitudinea arogantă a Kremlinului la reacția organizațiilor euroatlantice (NATO și UE) și a statelor europene, din vecinătate, și nu numai, față de actele sale agresive.

Summitul de la Roma și perioada 1991-1999

„We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, have gathered in Rome to open a new chapter in the history of our Alliance. The far-reaching decisions

* Divizia 1 I, București
e-mail: cata.tomescu@gmail.com

we have taken here mark an important stage in the transformation of NATO that we launched in London last year”³.

Summitul de la Roma din noiembrie 1999 este unul dintre cele mai relevante întâlniri după evenimentele petrecute la nivel european în perioada 1989-1991. Pe cele mai semnificative le-am prezentat în introducere și la acestea am adăuga faptul că în estul Europei o parte dintre statele fostei URSS se reuniau, în același an, în Comunitatea Statelor Independente (CSI – o organizație care să contrabalanseze economic concurența Comunității Statelor Europene, după desființarea CAER), și se pregăteau pentru înființarea (în 1992) a Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC – un fel de „NATO rusec”). Astfel, o parte dintre fostele republici sovietice au hotărât să-și asigure securitatea națională și viitorul economic alături de Rusia (chiar dacă ulterior au aderat și la oferta NATO de parteneriat, dar fără a fi deosebit de implicate).

Însă, în Europa post-1989, majoritatea statelor din fostul tratat de la Varșovia „alergau” după recăștigarea valorilor democratice și a libertăților individuale și național statale. Numai că aproape toate aceste state resimțeau vidul de securitate creat și pericolul ca „marea putere de la răsărit” să revină cu idei sau acțiuni care să le împiedice în acest demers.

Astfel, liderii țărilor NATO au realizat că noul context geopolitic reclamă noi strategii și decizii politice care să asigure echilibrul în noua configurație europeană între Rusia și fostele țări din tratatul de la Varșovia și între NATO și Rusia.

În acest context, Summitul de la Roma a lansat o serie de inițiative care vizau, pe de o parte, o deschidere spre dialog cu țările din estul Europei și, pe de altă parte, stabilirea unui dialog coerent și deschis cu Rusia asupra unui număr semnificativ de teme și probleme care (în perioada Războiului Rece) nu erau abordate sau ulterior fuseseră abordate doar între SUA și URSS, după ce Gorbaciov ajunsese la putere. Aceste elemente au fost concretizate prin invitarea la dialog a miniștrilor de externe din Bulgaria, Cehia, Slovacia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România și Rusia, în același an (luna decembrie), la Bruxelles.

Printre alte elemente de esență în domeniul deciziei politice la acest summit au mai fost abordate următoarele teme: „New chapter in NATO history – Community of shared values

between North America and the whole of Europe – Continuing role of the Alliance as agent of change, source of stability and guarantor of security – New security architecture – Framework of interlocking institutions in Europe and North America – Complementary roles of NATO, CSCE, EC, WEU and Council of Europe - Regional cooperation – Prevention of instability and divisions – Future role of the Alliance – New Strategic Concept”⁴.

Așa cum știm cu toții, deși planul și intenția au fost perfecte, finalizarea acestuia în anii următori s-a făcut cu mare greutate.

Între elementele de succes specifice deciziilor din 1991 aș dori să subliniez, în primul rând, crearea Consiliului de Cooperare al NATO (NACC, ulterior EAPC), forum de discuții și consultări în care au fost implicate și țările din estul Europei; crearea Parteneriatului pentru Pace, pas decisiv al politicii ușilor deschise (*open doors policy*) și premergător lărgirii Alianței, în 1999, prin includerea a trei noi membrii (Cehia, Ungaria și Polonia) și crearea Comisiei NATO – Ucraina, în 1997.

Principalul eșec al schimbărilor contextului geopolitic la nivel european a fost, de departe, incapacitatea comunității euroatlantice de a păstra climatul de pace pe continent.

Astfel, războiul din fosta R.F. Iugoslavă a pus la grea încercare atât comunitatea statelor europene, cât și comunitatea NATO. Operațiunile militare succesive desfășurate în Bosnia Herțegovina și, ulterior, în Kosovo, precum și implicarea Rusiei în acțiunilor din regiunea Transnistreană din Republica Moldova și în zona Caucazului, au demonstrat că asigurarea păcii pe continentul European rămâne o problemă dificilă. În timp s-a concluzionat că amenințările noi presupun capacități militare și proceduri de management al situațiilor de crize specifice noului context.

Summitul de la Washington și perioada 1999-2010

„This new Alliance will be larger, more capable and more flexible, committed to collective defence and able to undertake new missions including contributing to effective conflict prevention and engaging actively in crisis management, including crisis response operations. The Alliance will work with other nations and organisations to advance security, prosperity and democracy throughout the Euro-Atlantic region. The presence today of three new Allies – the Czech Republic, Hungary and

Poland – demonstrates that we have overcome the division of Europe”⁵.

Summitul de la Washington din aprilie 1999 s-a desfășurat sub „apăsarea” următoarelor evenimente: aniversarea a 50 de ani de la înființarea organizației; eșecul rezolvării conflictului din fosta R.F. Iugoslavă; presiunea acută a României și a Țărilor Baltice, în special, de a fi integrate în Alianță; imperativul strategic de a asigura un viitor de succes Alianței, la început de mileniu trei, prin adaptarea acesteia la noul context geopolitic. Acest context presupunea exacerbarea conflictelor interetnice și religioase care ocupau rolul primordial în interiorul și în proximitatea arealului NATO, iar acțiunile teroriste începeau să se înmulțească atât în zona europeană, cât și pe teritoriul fostei URSS.

Între elementele cheie stabilite la Summitul de la Washington aș dori să evidențiez următoarele:

- continuarea procesului de primire a noi membri;
- dezvoltarea capacităților de apărare la nivel european prin inițiativa numită Identitatea Europeană de Securitate și Apărare (ESDI);
- dezvoltarea capacităților de apărare specifice Alianței (între care cele mai relevante se referă la mobilitate, susținere, angajament dinamic și eficient, protecția forței, putere de foc);
- intensificarea Parteneriatelor sub diferitele forme;
- dezvoltarea măsurilor de interzicere a proliferării și a întrebunțării armelor de nimicire în masă. „The WMD Initiative will: ensure a more vigorous, structured debate at NATO leading to strengthened common understanding among Allies on WMD issues and how to respond to them”⁶;
- dezvoltarea relațiilor cu Rusia: „Close relations between NATO and Russia are of great importance to stability and security in the Euro-Atlantic area. Since the conclusion of the Founding Act in May 1997, considerable and encouraging progress has been made in intensifying consultation and co-operation with Russia”⁷ și Ucraina: „We attach great importance to a strong, enduring and distinctive partnership between NATO and Ukraine. Ukraine has an important role to play in enhancing security and stability in the Euro-Atlantic area and in particular in Central and Eastern Europe”⁸.

Și de data aceasta, strategii politici și militari ai Alianței au identificat cu relativă precizie modul de adaptare, de pregătire și de acțiune a Alianței

pentru a face față amenințărilor secolului XXI.

Totul a decurs normal până la atacurile teroriste de la 11.09.2001, când întreaga omenire a asistat la unul dintre cele mai neprevăzute evenimente de acest gen. Aceste evenimente au determinat mai multe schimbări la nivelul strategiei politice și militare a SUA și implicit a indus transformări și în deciziile politico-militare la nivelul NATO, UE și a altor democrații la nivel global (Australia, Coreea, Japonia și, nu în ultimul rând, Rusia). În acest context se poate afirma că atacurile teroriste de la 11.09.2001 împotriva SUA și efectele lor respectiv, operațiunile militare din Irak și Afganistan, au generat mai multe decizii de ordin politic la nivelul Alianței printre care aș enumera:

- dezvoltarea coeziunii politice a Alianței în adoptarea unei decizii politico-militare specifice (mai puțin asupra Irakului);
- dezvoltarea cooperării cu Rusia în misiunea din Afganistan și în ducerea luptei împotriva terorismului în particular;
- impulsivitatea procesului de primire de noi state membre (7+2 state);
- dezvoltarea parteneriatului și cooperării cu UE și ONU;
- inițierea conceptelor de collective security, cooperative security și comprehensive approach, statuate ulterior la întâlnirile de la Istanbul și Lisabona;
- atragerea unor state democratice care împărtășesc sistemul de valori euroatlantic (*contact countries*);
- identificarea de noi capacități militare specifice acțiunii la nivel global și a protecției forțelor.

Acțiunea din Georgia a Rusiei a creat o anumită tensiune asupra relațiilor Alianței cu Rusia dar comparativ cu ceea ce se întâmplă acum (conflictul ruso-ucrainean), o putem considera ca ne semnificativă.

Acțiunea de atac cibernetic asupra Estoniei a generat crearea unei strategii de acțiune la nivelul Alianței împotriva atacurilor cibernetice.

Criza economică începută în 2008 a generat, de asemenea, adoptarea unor noi politici de adaptare cum ar fi Smart Defence.

De asemenea, evoluțiile politice din Iran și Coreea de Nord au determinat inițierea unor capacități de protecție împotriva atacurilor cu rachete balistice.

Summitul de la Lisabona și perioada 2010 – 2014

„Today, the Euro-Atlantic area is at peace and the threat of a conventional attack against NATO territory is low. That is an historic success for the policies of robust defence, Euro-Atlantic integration and active partnership that have guided NATO for more than half a century”⁹.

Summitul de la Lisabona a fost gestionat de o manieră deosebită de către Secretarul General al NATO din acea perioadă, nou-numit în 2009, Anders Fogh Rasmussen. Acesta a solicitat crearea unui grup multinațional de experți care să facă recomandări statelor membre privind elementele principale de abordare și de elaborare a conceptului strategic care urmează să direcționeze Alianța până în anul 2020. Dintre acestea doresc să subliniez următorul paragraf legat de cooperarea cu Rusia. „*Engaging with Russia. The NATO-Russia partnership was conceived as a means for fostering security in the Euro-Atlantic region; the Alliance remains dedicated to that goal. The principal forum for communication through the Alliance has been the NATO-Russia Council (NRC). This venue – which has not always been adequately employed – was designed to provide the means for preventing crises, analyzing events, broaching ideas, and agreeing on joint actions to deal with mutual concerns. Although the Alliance neither poses a military threat to Russia, nor considers Russia a military threat to the Alliance, doubts persist on both sides about the intentions and policies of the other.*

Consistent with the NATO-Russia Founding Act, the new Strategic Concept should reaffirm NATO’s desire to help build a cooperative Euro-Atlantic security order which includes security cooperation with Russia. Bearing this principle in mind, NATO should pursue a policy of *engagement with Russia while reassuring all Allies that their security and interests will be defended.*”¹⁰

Evenimentele și acțiunile militare specifice primului deceniu al secolului XXI nu au generat schimbări fundamentale în abordarea politică a Alianței, ci doar au intensificat sau au „încetinit” unele dintre preocupările specifice.

Au fost decise intensificarea dezvoltării anumitor programe destinate unor noi capacități, dezvoltarea cooperării cu UE și cu Rusia și au fost stabilite liniile directoare pentru reducerea

și transformarea structurii de forțe și structurii de comandă și pentru încheierea misiunii din Afganistan.

Appreciez că spre deosebire de „vocabulary” utilizat anterior privind politica „ușilor deschise” de data aceasta nu au mai fost făcute detalierile așteptate. Cauzele sunt evidente, problema georgiană după evenimentele din 2008 nu putea fi abordată, iar decizia Ucrainei de a „șterge” integrarea în NATO de pe lista de preocupări a guvernului de la Kiev făcea imposibilă nominalizarea acesteia. De asemenea, la acea dată nu erau clarificate părerile Alianțelor privind abordarea aspectelor integrării pentru posibili candidați din zona Balcanică (Bosnia și Muntenegru).

Ulterior anului 2010, Alianța și-a direcționat eforturile politice spre managementul încheierii misiunii în Afganistan, dezvoltării capacităților antirachetă, transformării și reducerii structurii de comandă și de forțe. De asemenea, s-a confruntat cu o nouă misiune și anume aceea de a gestiona implicarea și participarea Alianței în Libia, știut fiind faptul că aceasta a fost inițiată de către Franța prin crearea unei coaliții de interese. Maturitatea politică, la nivelul conducerii NATO, dobândită în perioada post-Război Rece, și-a spus cuvântul. Implicarea Alianței a fost gestionată la un nivel superior mai ales prin: implicarea politică și militară a unui număr semnificativ de țări arabe; încadrarea în mandatul ONU și ieșirea din acțiune, în timp relativ scurt, fără prejudicii major umane și de imagine.

La Summitul de la Chicago din mai 2012 a fost adoptat Pachetul pentru apărare – NATO Forces 2020, care prezintă concepția și viziunea politică a Alianței pentru anul 2020 și lansează conceptele prin care acest pachet urmează să fie implementat respectiv SMART DEFENCE și CONNECTED FORCES INITIATIVE. De asemenea, trasează liniile directoare pentru încheierea misiunii în Afganistan și concepția de acțiune și de implicare a NATO în această țară după 2014.

Când toți ne gândeam să ne „punem pe treabă” și să trecem la acțiune pentru abordarea acestor noi teme iată că în Ucraina au avut loc tulburări care au generat o semnificativă criză politică în această țară. Așa cum se știe, Rusia a acționat agresiv din punct de vedere politic și militar, în scurt timp preluând Crimeea și sprijinind acțiunile separatiste din estul Ucrainei.

Demnă de semnalat este și atitudinea agresivă privind modul de utilizare a pârgurilor economice (resursele energetice) și sociale (prin coordonarea acțiunilor minorității ruse) de care dispune. În context au fost semnalate și „amintite” chiar și capacitățile nucleare care le conferă un motiv de descurajare semnificativ în utilizarea contramăsurilor din partea UE sau a NATO.

În acest context, Summitul din Țara Galilor din septembrie 2014 a fost așteptat de către întreaga comunitate euroatlantică cu preocupări în domeniul securității și chiar de către cetățenii obișnuiți ai multor țări europene din regiune, care simt (în mod diferit, comparativ cu cetățenii țărilor din vestul și centrul Europei) „în ceafă” răsuflarea „rece” a Moscovei.

Eliminând orice considerație privind justețea sau injustețea acțiunilor Rusiei sau modul de răspuns al comunității internaționale (ONU, NATO, UE) în sprijinul Ucrainei, evenimentele recente au determinat o „răcire” a relațiilor NATO-Rusia, care în limbaj politic este exprimată prin declarația adoptată la Summitul din Marea Britanie prin prevederile articolelor 16, 17, 18 și 20, și anume:

- „Condamnăm în termenii cei mai fermi intervenția militară ilegală și în creștere a Rusiei în Ucraina și cerem Rusiei să oprească și să retragă forțele din interiorul și de-a lungul granițelor Ucrainei”¹¹.
- „Suntem extrem de îngrijorți că violențele și insecuritatea în regiune cauzate de Rusia și de separații sprijinite de Rusia conduc la deteriorarea situației umanitare și distrugerii materiale în estul Ucrainei”¹².
- „Suntem, de asemenea, îngrijorați de modul repetitiv al Rusiei de nerespectare a dreptului internațional, inclusiv a Cartei ONU; comportamentul său față de Georgia și Republica Moldova”¹³.
- „Alianții au avut deja și vor continua să aibă, pe parcursul activităților în derulare, o discuție strategică referitoare la securitatea euroatlantică și Rusia. Această discuție constituie baza viziunii NATO asupra modului de abordare și mecanismelor referitoare la raporturile Alianței cu Rusia, în viitor”¹⁴.

În termeni militari, Alianța a adoptat și măsuri de răspuns concretizate prin prevederile stipulate la art. 5: „Pentru a ne asigura că Alianța noastră este pregătită să răspundă rapid și ferm la noile provocări de securitate, am aprobat astăzi Planul de acțiune al NATO pentru creșterea nivelului de reacție.

Acesta furnizează un pachet coerent și cuprinzător de măsuri necesare pentru a răspunde schimbărilor mediului de securitate atât de la granițele NATO, cât și mai îndepărtate, care reprezintă o preocupare pentru Alianți. El răspunde provocărilor Rusiei și implicațiilor strategice ale acestora”¹⁵ și art. 7 „Măsurile de asigurare includ prezență și activitate militară semnificativă continue, aeriene, terestre și maritime în partea estică a Alianței, ambele pe bază rotațională. Ele vor furniza cerințele de bază pentru asigurare și descurajare și sunt flexibile și măsurabile ca răspuns la situația de securitate în evoluție”¹⁶.

Nu avem un răspuns cu privire la cele ce se vor întâmpla, se poate ajunge la situații specifice Războiului Rece sau se poate trece din nou la cooperare, dar apreciez că, pe viitor, comunitatea euroatlantică, prin intermediul NATO mai ales, va avea grijă ca acest gen de acțiuni să nu mai aibă loc, deoarece s-ar aduce atingere gravă esenței organizației respectiv prevederilor Tratatului semnat în urmă cu 65 de ani.

În opinia mea, una dintre organizațiile majore la nivel global, singura care „se poate bate” cu NATO pe criteriul dinamicii, transformării, adaptării la noul context globalizat și relevanței acestor schimbări este UE, pe domeniile sale de competențe.

Deși nu toate abordările politice au avut succesul scontat sau previzionat, Alianța a demonstrat în perioada post-Război Rece o reală flexibilitate și capacitate de adaptare la noul context geopolitic, a asigurat securitatea statelor membre, și-a păstrat relevanța la nivel regional (prin acceptarea a 12 state membre) și chiar global, a transformat structura de forțe și de comandă, concomitent cu desfășurarea unor operații militare de mare anvergură în cooperare cu țări de pe toate continentele, inclusiv cu țări arabe. În urma evenimentelor petrecute în acest an pe teritoriul partenerului ucrainean a dovedit că poate răspunde în termeni expliți și clari acțiunilor dirijate de la Kremlin și astfel că prevederile art. 5 din Tratatul de la Washington rămân fundamentale.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”.

NOTE:

1 *Rome Declaration on Peace and Cooperation*, p. 1, accesat la 17 oct. 2014.

2 *Ibidem*.

3 *Idem*.

4 *Synopsis la Rome Declaration on Peace and Cooperation*, accesat la 17 oct. 2014.

5 *Washington Summit Communiqué*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of North Atlantic Council on Washington, D.C. on 24th April 1999, An Alliance for the 21st Century, p. 1, accesat 3 oct. 2014.

6 *Ibidem*, p. 11.

7 *Ibidem*, p. 10.

8 *Ibidem*, p. 10.

9 *Strategic Concept For the Defence and Security of the Members of the NATO*, adopted by Heads of State and Government in Lisbon, Active Engagement, Modern Defence, p. 3, accesat la 3 oct. 2014.

10 *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO, 17 may 2010, p. 10.

11 *Declarația Summitului NATO din Țara Galilor* (4-5 sept. 2014), p. 4, accesat la 3 oct. 2014.

12 *Ibidem*, p. 4.

13 *Idem*.

14 *Ibidem*, p. 5.

15 *Ibidem*, p. 1.

16 *Ibidem*, p. 2.

BIBLIOGRAFIE

Rome Declaration on Peace and Cooperation, accesat la 17 oct. 2014.

Washington Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of North Atlantic Council on Washington, D.C. on 24th April 1999, An Alliance for the 21st Century, accesat la 3 oct. 2014.

Strategic Concept For the Defence and Security of the Members of the NATO, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, Active Engagement, Modern Defence, accesat la 3 oct. 2014.

NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement, Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO, 17 may 2010.

Declarația Summitului NATO din Țara Galilor (4-5 sept 2014), accesat la 3 oct. 2014.